
EL MOVIMENT CIUTADÀ A BARCELONA I L'APARICIÓ
DEL PLA GENERAL METROPOLITÀ

JOSEP M. HUERTAS
Periodista

SUMARI

1. Introducció

3. Dos anys perduts

2. Els veïns

4. La segona lluita dels veïns

ABSTRACTS

El procés de revisió del Pla Comarcal i la redacció del Pla General Metropolità es va caracteritzar per la malfiança de l'opinió pública general, tant per part dels agents econòmics i immobiliaris, com per part de les associacions de veïns. Pel que fa als primers, la suspensió de les llicències d'edificació al llarg dels dos anys de redacció del Pla va ser viscuda amb especial virulència per l'aturada de les expectatives de creixement. Des de les entitats cíviques, el Pla s'entenia com un nou pas en el procés de degradació del planejament, induït per l'especulació, que havia resultat en la destrucció de l'hàbitat als barris. Diferents temes van concentrar així les alegacions al Pla, com la insuficiència de les zones verdes i els equipaments projectats, la prioritat donada al transport privat sobre el públic o les vies de circulació que travessaven teixits antics consolidats, cas de la via O al barri de Gràcia. La modificació de moltes propostes del Pla impugnades, com la qualificació dels terrenys de l'antiga fàbrica «La Espanya Industrial», considerats com a edificables inicialment, va fer que les associacions de veïns passessin paulatinament a defensar el Pla.

El proceso de revisión del Plan Comarcal y la redacción del Plan General Metropolitano se caracterizó por la desconfianza de la opinión pública general, tanto por parte de los agentes económicos e inmobiliarios como por parte de las asociaciones de vecinos. Respecto a los primeros, la suspensión de las licencias de edificación durante los dos años de redacción del Plan fue vivida con especial virulencia por el freno de las expectativas de crecimiento. Desde las entidades cívicas, el Plan se entendía como un nuevo paso en el proceso de degradación del planeamiento, inducido por la especulación, que había resultado en la destrucción del hábitat en los barrios. Diferentes temas concentraron así las alegaciones al Plan, como la insuficiencia de las zonas verdes y los equipamientos proyectados, la prioridad concedida al transporte privado sobre el público o las vías de circulación que atravesaban tejidos antiguos consolidados, caso de la vía O en el barrio de Gràcia. La modificación de muchas propuestas del Plan impugnadas, como la calificación de los terrenos de la antigua fábrica «La España Industrial», considerados como edificables inicialmente, hizo que las asociaciones de vecinos pasaran paulatinamente a defender el Plan.

Le procés de révision du *Pla Comarcal* et la rédaction du *Pla General Metropolità* se sont caractérisés par la méfiance de l'opinion publique générale, tant en ce qui concerne les agents économiques et immobiliers comme en ce qui concerne les mouvements du quartier. En ce qui concerne les premiers, la suspension des permis de construire durant les deux ans de rédaction du Plan fut vécue avec une spéciale virulence due au ralentissement des expectatives d'accroissement. Depuis les entités civiques, le Plan fut conçu davantage comme une nouvelle phase de dégradation des régulations urbanistiques qui eut comme résultat la destruction de l'habitat des quartiers. Différents thèmes ont ainsi concentré les allégations au Plan, tel que le manque de zones vertes et les équipements projetés, la priorité attribué au transport privé par rapport au transport public ou les voies de circulation qui traversent les anciens tissus consolidés, voire la voie O dans le quartier de Gràcia. La modification de nombreuses propositions du Plan refutées telle que la qualification des terrains de l'ancienne usine «Espanya Industrial», considérés initialement comme édificable a fait que les mouvements de quartier commencèrent petit à petit à défendre le Plan.

The process of revising the *Pla Comarcal* and drafting the *Pla General Metropolità* was characterised by distrust on the part of the public in general, including business interests and real estate companies as well as the neighbourhood associations. The suspension of building permits during the two year period when the plan was being drawn up was particularly objectionable to business and property interests since it put a brake on expected growth. The civic organisations saw the PGM as yet another step in the process of the deterioration of planning brought about by speculation, which had already led to the destruction of the habitat in the city districts. Issues, such as the inadequacy of the projected green spaces and public amenities, the priority granted to private transport over mass transit, and the new arterials which would cut through old, established urban areas, such as the Via O in the Gracia district. The modification of many of the proposals that gave rise to this opposition, such as the reclassification of the site formerly occupied by the «La España Industrial» factory (which had originally been zoned as land available for development), meant that the neighbourhood associations gradually came to defend the PGM.

EL MOVIMENT CIUTADÀ A BARCELONA I L'APARICIÓ DEL PLA GENERAL METROPOLITÀ

1. Introducció

El dia 30 de març de 1974 el desaparegut diari *Tele/expres* va titular, de forma un tant exagerada, una informació tot dient «*Barcelona ya tiene nuevo plan comarcal*». El que succeïa en realitat era que el nou alcalde, Enric Masó, que havia substituït el totpoderós Josep Maria de Porcioles deu mesos abans, havia tret del calaix on es guardava la revisió del Pla Comarcal de 1953 que havien preparat l'enginyer Albert Serratosa, l'arquitecte Joan Antoni Solans i l'advocat Miquel Roca Junyent. Com es pot veure, tres persones destinades a tenir diferents papers en el futur (Serratosa i Roca serien regidors de l'oposició de Convergència i Unió en diferents moments, i Solans tindria una dilatada carrera relacionada sempre amb l'urbanisme, barceloní primer i català després).

Enric Masó va anunciar que les línies bàsiques de la revisió, o del nou Pla Comarcal, serien l'abandonament de la política de grans vies que esventressin la ciutat sense contemplacions, un gran respecte al territori i un reequipament dels barris. Aquella informació de *Tele/expres* era acabada pel redactor amb unes frases profètiques: «*Los meses que tardará en ser definitivo el Plan Comarcal pueden transformar algunas de sus mejores ideas. Ojalá que esta vez no sea así*».

La referència a «*esta vez*» tenia els seus motius. Portàvem anys tolerant una política perversa on el Pla Comarcal de 1953, vigent fins aquells moments, era transformat en benefici d'interessos particulars mitjançant els plans parcials, consistents en aprovar la desqualificació de zones esportives, verdes o sanitàries per fer pisos. L'excusa era l'allau immigratòria que patia Barcelona i el seu entorn metropolità, una excusa certa. La manca de mecanismes de control impedia que els nous nuclis d'habitatges tinguessin la qualitat que calia i, per suposat, en la immensa majoria de casos mai no es feien els lògics equipaments.

El nou Pla Comarcal va inquietar, per diferents raons, els especuladors, que confiaven continuar edificant sense sotmetre's a altres regles que les del negoci –el lliure mercat, diríem ara–, i els veïns, que portaven uns anys organitzant-se mitjançant asso-

ciacions i malfiaven de qualsevol iniciativa oficial en el marc de la dictadura franquista. Masó havia contemporitzat amb els líders del moviment veïnal, visitant els barris i tenint contactes amb la jove Federació d'Associacions de Veïns, però la desconfiança persistia.

Juan Antonio Samaranch, home de confiança del banquer Jaume Castell, un dels grans promotors immobiliaris de la ciutat, va deixar anar la frase «*es un plan socialista*», ben convençut que no era així, però igualment convençut que el pla era molt més concret que l'anterior i impedia la filigrana dels plans parcials, fins aleshores la clau de volta de les jugades especulatives, denunciades constantment per les joves associacions de veïns. Des de la presidència de la Diputació de Barcelona, Samaranch va ser un dels enemics declarats de la iniciativa. D'altres representants del gran capital bancari, aleshores molt implicat en les immobiliàries, van publicar opinions igualment contràries, com ara Ramon Trias Fargas, en el futur un dirigent de Convergència i Unió, però en aquells moments més obediència a les consignes del Banc Urquijo. A *La Vanguardia Española* va escriure el diumenge 18 de juny de 1974: «*En estos días ha sido presentado a información pública el nuevo plan de ordenación urbana de la comarca de Barcelona. Todavía no hay datos precisos, pero la pérdida de valor del suelo que la nueva calificación comporta lo mismo puede alcanzar los 500.000 millones de pesetas que una cifra muy superior*». I afegia una mica després: «*El proceso por el que este plan comarcal ve la luz es por demás curioso. No hay que decir que el ciudadano español, ese eterno menor de edad, no ha intervenido para nada. Ha sido cosa de poquísima gente, que ha adelantado su proyecto con poca luz y ningún taquígrafo. Algún ingeniero, aspirante a político; algún arquitecto recién graduado, con estudios en el extranjero; algún abogado en ejercicio libre de la profesión, y muy pocos más*». Una mica més endavant els qualificava despectivament de «*jóvenes mesías*» i «*puñado de tecnócratas*». Cal dir en descàrrec de Trias Fargas que aquestes opinions van ser generals en una part important del món dels negocis.

L'economista Albert Broggi escrivia per aquelles dates a la revista *Acero y Energía* que «*esta bur-*

guesía, dispuesta hasta el momento a sacrificar toda pauta de racionalidad espacial en aras de los beneficios a corto plazo que ofrecía la especulación del suelo, empieza a sentir la necesidad de adoptar criterios que permitan ordenar el espacio de forma racional». És a dir, la burgesia que podia entendre els criteris d'Enric Masó en fer surar el nou Pla Comarcal. Tanmateix, l'altra burgesia no va veure tan clars els criteris i va plantar una batalla tan dura que duria a la destitució de l'alcalde Masó i del pare del Pla Comarcal, Albert Serratosa. No avancem, però, esdeveniments.

2. Els veïns

Les associacions de veïns van creure que el nou pla no responia del tot a les seves reivindicacions i continuava reservant territoris destinats a l'especulació o a la destrucció dels seus ja degradats barris, i van presentar milers d'impugnacions. Van impugnar el pla perquè trobaven insuficients les reserves de zones 6 i 7, números amb els que es qualificaven les zones verdes i els equipaments. Per la mateixa raó, alguns propietaris i interessos particulars van impugnar d'altres, qualificades amb els –per ells– fatídics números, reclamant que s'hi pogués construir. Tothom semblava entendre d'urbanisme aquells mesos de 1974. Com deia *Cuadernos para el Diálogo*, «por uno de esos azares del destino, o del desatino urbano en que Barcelona vive, coincidieron los vecinos inquietos con los intereses de las grandes constructoras, enemigas acérrimas del plan, que acabarían provocando con su presión que no se hablase en casi ningún diario del Plan Comarcal si no era para criticarlo y crear así un estado de opinión contrario».

Les coses van arribar tan lluny que un dels més qualificats representants del món immobiliari va enviar un despertador d'or a un periodista que havia criticat el pla en un moment especialment delicat, quan les llicències de construcció estaven congelades per enviar l'especulació més salvatge. Alguna constructora va fer xantatge, tot dient que li caldria presentar expedient de crisi si no se li desafectaven en poc temps quatre solars que havien quedat congelats. No cal dir que ho va aconseguir.

Les associacions de veïns no es van limitar a queixar-se del cas concret de cada barri, sinó que van unir criteris per blasmar dos defectes essencials del pla: donar prioritat al transport privat per sobre del públic, una obsessió personal de Serratosa, i no haver posat al dia l'estudi, de fet acabat tres anys enrera. Alguns solars senyalats com a equipaments estaven en realitat amb construccions a sobre, començades o ja acabades. Les expropiacions que determinades accions requerien tampoc no convidaven a la confiança, donats els antecedents.

3. Dos anys perduts

No calia, però, de fet córrer tant. L'any de suspensió de llicències va transcórrer, i encara en va venir un altre. El 6 de febrer de 1976, gairebé dos anys més tard de l'aprovació inicial del Pla Comarcal de l'alcalde Masó, un altre alcalde, Joaquim Viola, aprovava una nova versió, que havia intentat atendre algunes de les 33.000 al·legacions presentades contra el pla de 1974. Franco ja havia mort, i Viola, franquista sense líder, havia rebut l'encàrrec de dur endavant la renovació del mapa urbanístic de Barcelona i la seva àrea, que mentrestant havia passat a dir-se Pla General Metropolità, nom que mantindria quan s'aprovés definitivament.

El pla havia introduït retocs importants a causa de pressions de tot tipus per part de constructors i regidors arrengrats amb els seus interessos. Albert Serratosa va escriure, tres anys més tard, a *Objetivos y metodología de un plan metropolitano* (Oikos Tau, 1979): «Los exabruptos de los grupos de presión, las amenazas personales y las mutilaciones graves introducidas en el Plan en la segunda aprobación inicial (febrero de 1976) y en la aprobación provisional (abril de 1976) son argumentos a favor de una interpretación de que los límites habían sido efectivamente traspasados y que sólo la mutación política de noviembre de 1975 hizo posible el relativo triunfo final aupado por la creciente presión ciudadana».

Un dels problemes del pròleg de Serratosa al seu llibre va ser l'intent d'emboïcar en llenguatge críptic el que explicava verbalment als que li inspiraven confiança: que des d'un primer moment els intents de

retocar els traçats del Pla General Metropolità van ser constants per part de gent que tenia càrrec polític, des del governador Rodolfo Martín Villa fins a l'alcalde de l'Hospitalet José María de España Muntadas, passant pel president de la Diputació, Juan Antonio Samaranch. Viola era, per la seva banda, un altre home de confiança del banquer Jaume Castell, i el periodista Andreu Claret va tenir l'encert de qualificar la plaça de Sant Jaume com de Sant Jaume Castell en el moment –1976– que Samaranch i Viola ocupaven els màxims càrrecs a les dues bandes de la plaça: l'un com a president de la Diputació, l'altre com a alcalde i màxim responsable de l'aprovació del PGM en qualitat també de màxim responsable de la Corporació Municipal Metropolitana, que agrupava Barcelona i 26 municipis de la seva àrea d'influència.

La Federació d'Associacions de Veïns (FAVB) havia canviat des del 1974. Ara eren les associacions de veïns i no de carrers les que tenien el poder i havien demostrat saber-lo usar en les manifestacions per la llibertat, l'amnistia i l'estatut d'autonomia de febrer. Tres mesos després que Viola aprovés inicialment el nou Pla Comarcal, els dirigents de la FAVB feien pública la seva demanda de dimissió de l'impopular alcalde. Pintades que empraven el rodolí *Viola a la cassola*, portades de revistes de barri criticant l'alcalde i fins i tot la contraportada del setmanari humorístic *Por favor* representant Viola com a Neró veient, però, no l'incendi de Roma sinó el de Barcelona, alternaven amb idees d'enginy, com els goigs en honor del batlle Viola de la revista *Les Corts*. Deia un dels goigs: «Lo sisé goig es produïa/ quan Viola, d'homília,/ llegeix lo Pla Comarcal,/ descomarcant la ciutat,/ aplaudit pels regidors,/ constructors o destructors./ Si no dic la veritat,/ m'emporti l'Home del Sac».

4. La segona lluita dels veïns

Els veïns van tornar a presentar tota mena d'al·legacions davant el perill imminent d'aprovació d'un pla que era pitjor que el presentat el 1974. L'abril de 1976, quinze entitats de Gràcia presentaven un manifest sobre el Pla Comarcal on denunciaven que les vies de circulació, com ara la via O, esventraven l'antiga vila i afectaven, entre unes i altres coses,

50.000 ciutadans: «Per això ens veiem en l'obligació d'assumir les nostres responsabilitats com a entitats arrelades a Gràcia (en alguns casos des de fa més de cent anys) davant el que pugui significar una destrucció del conjunt arquitectònic, social i humà que hem rebut dels nostres avantpassats, que es fa contra els desitjos dels veïns i sense cap justificació que respongui a interessos col·lectius». Les associacions de veïns van veure la conveniència de no lluitar en solitari, i van cercar el suport de les entitats tradicionals dels barris, fins aleshores molt esmoreïdes o porugues per malfiar dels interessos polítics clandestins que sospitaven que es bellugaven dins les associacions. Aleshores, però, el dictador havia mort i el Pla Comarcal va ser intel·ligentment presentat com el drac perillós que tot ho arrasava.

Una manifestació al carrer el 12 de maig va reafirmar el manifest gracienc. Pancartes contra la via O dominaven el paisatge. El Col·legi d'Arquitectes s'hi va sumar: «*Barcelona, señalada por el Consejo de Europa con Viena, Berlín, París, Estocolmo y Budapest como ciudad representativa del siglo XIX europeo, quizá no pueda presentar a la confrontación otra imagen que el espectáculo de su suicidio*», deia en la seva al·legació. La via O quedaria finalment descartada.

Els veïns de Sants es van trobar amb la constant inclusió dels terrenys de l'antiga fàbrica La España Industrial com a edificables, tot i haver guanyat en el passat diversos recursos per què fossin zona verda i equipaments. La raó es trobava en l'actuació de José María de España Muntadas, un dels propietaris dels terrenys, que era diputat provincial dins la Corporació Metropolitana. Les protestes de la gent de Sants no van merèixer l'atenció de Viola. El Centre Social de Sants, però, va decidir persistir i va demanar al Consell d'Estat la correcció del Pla General Metropolità i se'n va sortir dos anys més tard. No havia pogut impedir que els propietaris venguessin una hectàrea a la Renfe i edificuessin en la placeta dels Teixidors, però el 1978 l'alcalde Josep Maria Socias i el seu delegat d'Urbanisme, Joan Antoni Solans, van comprar els terrenys per 450 milions de pessetes. España Muntadas no ho va oblidar mai i anys després deia que a aquest país li

feia falta un Pinochet. Set anys després serien el parc de l'Espanya Industrial, un dels testimonis més clars de la lluita urbana per preservar els seus pocs espais lliures.

El mateix va fer l'Associació de Veïns de Sarrià amb una antiga casa senyorial, la Vila Cecília, i també se'n va sortir. Tot això succeïa ja després del 15 de juliol de 1976, quan la Corporació Metropolitana havia aprovat ja el polèmic pla.

Una característica molt catalana es va posar lentament en marxa: aquells veïns que tant havien criticat el Pla Comarcal als seus inicis van passar a defensar-ho. Van demanar constantment que es compréssin algunes finques emblemàtiques per aconseguir parcs i equipaments, i també salvaguardar

alguns edificis que l'especulació també perseguia. Serratosa ho va deixar clar en el seu ja esmentat llibre: *«Las asociaciones de vecinos, solas o a través de la Federación en el caso de Barcelona, fueron los auténticos protagonistas (...) para contrarrestar los ataques de los grupos de presión a lo más esencial de la Revisión»*.

Va recordar també Serratosa que els periodistes més crítics havien estat *«acallados por la presión ejercida sobre los consejos de administración de las entidades editoras de periódicos»*. I va dedicar el seu llibre *«a todas las víctimas de la especulación»*. Els dos anys de lluita contra els excessos del Pla Comarcal van fer de l'urbanisme una assignatura quasi popular per als barcelonins més conscienciats.